

VRIJEME (SVE)POLITIKE

THE AGE OF (PAN-) POLICY

Sažetak

Živimo u vremenu (sve)politike. Danas, u ostvarivanju interesa najznačajnijih centara moći postaje „dopušteno“ sve što je ostvarivo! Egocentrično opsjednuti, umislili smo da smijemo raditi sve što poželimo, a da pri tom nikome i ni za šta ne trebamo odgovarati. Obrušili smo se na razaranje prirodnog poretka života, iako mu i sami pripadamo. A kosmički pojmljena svetost života ne pripada samo čovjeku, već cjelini svijeta. Bez takve percepcije nezamislivo je očuvanje ekosistema, klimatskog poretka i sl., odnosno harmonije života na planeti.

Ovo je jedina generacija ljudi za koju znamo u svekolikom povijesnom razvoju čovječanstva koja predumišljajno radi protiv sebe i budućnosti svojih potomaka. One prethodne, kada su tako šta i činile, radile su to isključivo iz neznanja. Otuda je imperativna alternativa ovovremenoj „filozofiji života“.

Ključne riječi: vrijeme (sve)politike, izazovi biopolitike.

Summary

We are living in the age of the (pan-) policy. Today, in achieving the interests of the major power centers, everything that is achievable becomes “permitted”! Obsessed with self-centered, we have wrongfully assumed that we may do everything we want, and without any responsibility whatsoever in doing that.

We have swooped down on the annihilation of the natural order of life, even though we belong to it. Cosmically conceived the sanctity of life does not belong to man, but to the whole world. Without having such perception,

preserving the eco-systems, climate system and so on, and harmony of life on the planet, is respectively inconceivable.

This is the only generation of people we know in the entire historical development of mankind who, deliberately and with premeditation, is working against themselves and their future offspring. The previous ones, even when they did such things, were doing them exclusively out of ignorance. Hence from out there stems the imperative alternative to the contemporary "philosophy of life."

Key words: *The age of (pan-) policy; Challenges of biopolitics.*

Uvodni dio

Živimo u vremenu *(sve)politike*¹ koja otvara neslućene mogućnosti manipuliranja ljudima, kontrole i nadziranja, jednom riječju „politiziranja života“ (K. Lowith), čak i onih njegovih sfera koje su, po svojoj prirodi, „neutralne“. Neki teoretičari to nazivaju „birokratizacijom svijeta“ (H. G. Gadamer)² koja se pogubno odražava na stvarni kvalitet čovjekova života. (Sve)politika, poput hobotnice, svojim pipcima usisava sve što se nalazi u horizontu njenog interesa, a posebno u kapitalno-interesnoj sferi, počevši od raspolaganja ljudskim resursima, pa do gospodarenja planetarnim dobrima i nadasve finansijskim potencijalima. To što je ona, uz raniju, uvjetno govoreći lokalnu, odnosno nacionalnu, poprimila i internacionalnu odrednicu, samo ju je učinilo još moćnijom i neukrotivijom.

Mogućnosti manipuliranja i ucjenjivanja kroz multinacionalne kompanije dosegle su nevjerovatne razmjere, od svakovrsnih dirigitiranja ponašanjem određenih društava, odnosno država, do „šičardžijskih selenja“ u ona područja u kojima i iz kojih, mogu se lagodno ostvarivati ekstraprofiti, izbjeći poreske obaveze i domoći raznih „poslovnih olakšica“, protekcionizma i sl. Dospjeli smo, zapravo, u paradoksalnu situaciju u kojoj se, kako bi kazao U. Beck, moramo dodvoravati kapitalu, ponižavajuće ga tetošiti i „primamljivati“. Poslovnim poduzetnicima je omogućeno da „postaju virtuelni porezni platiše,

¹ Ovdje se misli na *politiku u najširem kontekstu*, kao „ukupnost procesa odnosa i institucija kroz koje se ostvaruje svjesno reguliranje interesa koji imaju širi značaj“, a ne samo u njenom uobičajenom značenju kada se svodi na djelatnost političkih stranaka, profesionalno zanimanje, obnašanje vlasti i sl.

² Gadamer, H. G.: *Naslijeđe Evrope*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997, str. 109.

a njihovo bogatstvo zasniva se u konačnici i na virtuelnosti. Oni na uglavnom legalan, ali nelegitiman način potkopavaju demokratsko opće dobro koje iskorištavaju.³ Paradoksalno je da neke zemlje, enormno opterećene platnim deficitom, a uz to ne raspolažu ni odgovarajućom vlastitom akumulacijom, što je konstatirano i u izvještaju Međunarodnog monetarnog fonda za 2009. god., uspjevaju vještim manipuliranjima postati ne samo značajni izvoznici kapitala, mada je on, zapravo, tuđi, već i biti ključno „važni faktori u globalizovanom svijetu finansija“. Primjerice, SAD, unatoč ogromnom deficitu, „veliki dio globalne štednje ‘recikliraju’ u raznovrsne svoje plasmane širom svijeta“ i na taj način postižu enormne profite.

S druge strane, mnogi analitičari ukazuju da, recimo, Međunarodni monetarni fond danas nadzire gospodarsku politiku najmanje svake treće države na planeti, čije su vlade prisiljene na prilagodbu vlastitih pravno-političkih i ekonomskih sistema prema obavezujućim instrukcijama Svjetske banke i drugih finansijskih centara moći. Tu se ne radi samo o ekonomskim, odnosno finansijskim rezonima, već i o ostvarivanju ciljeva drugačijeg karaktera, uključujući i ideološko-političke. Tako je, zapravo, politika ucjenjivački „uključena u sistem transakcionog zapovijedanja“. Poseže se i za „masovnim manipuliranjem činjenicama“ (H. Arendth) u oblikovanju javnog mnijenja, odnosno „proizvođenju predstava (*image making*)“ o onome što se želi postići.

Kakva su predviđanja analitičara?

Prema Castellsu, globalna ekonomija će u 21. stoljeću „prodrijeti u sve zemlje, na sve teritorije, u sve kulture, komunikacijske tokove i finansijske mreže, neumorno snimajući planet u potrazi za novim mogućnostima ostvarivanja profita.“ Od toga zasigurno neće ostati pošteđene čak ni danas najmoćnije države. U prilog prednjem stavu navest ćemo nedavno medijski eksponiran primjer, vezan za najavu tužbe 15 kompanija koje posluju s naftom i plinom, a protiv aktualne vlade SAD-a zbog njene odluke da proglasi 500 000 kvadratnih kilometara teritorija Aljaske staništem bijelih medvjeda, kao ugrožene vrste⁴. Predstavnik Udruženja spomenutih kompanija insistira da se u svemu tome, najprije, „izvagaju ‘koristi’ i ekonomske ‘štete’“, pa da se tek tada zauzme odgovarajući stav. Pojednostavljeno govoreći, prosvjednici su uputili sljedeću poruku: ukoliko tamošnji bijeli medvjedi tržišno manje vrijede od sume nov-

³ Beck, U.: *Šta je globalizacija? Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju*, Vizura, Zagreb, 2003, str. 14.

⁴ Vidjeti: *Dnevni avaz*, 05. 02. 2011.

ca do koje se može doći kroz eksploatiranje nafte i plina na tom području, ne postoji „opravdan razlog“ da ih se, onda, na takav način, štiti!

Valja se, doista, zapitati: kuda ovakve i slične percepcije, vode ovovremenog čovjeka? Što će biti kada se i posljednji izvori pitke vode, na ovaj ili onaj način, posvoje, šume isijeku, iscrpe preostali rezervoari nafte i plina, a s druge strane, nametnu nedostižne matrice i „standardi“ življenja za većinu stanovnika planete?

Nije se teško složiti sa onim autorima koji ukazuju da je „neoliberalizam doprinio blagostanju“ čovjeka, ali je, nažalost, istovremeno „doprinio i dubokom očaju“ jer je omogućio onima koji su već imali puno da „dobiju još više, a onima koji su imali malo da izgube i ono što su imali.“⁵ Nisu bez razloga i veliki svjetski pisci, poput L. Tolstoja, a ne samo filozofi, etičari i društveni analitičari, ukazivali da su „užici bogatih često natopljeni suzama siromašnih“, te da čovjek čovjeku doista može „biti vuk“ (*homo homini lupus*), kako bi kazao T. Hobbes.

Već je naglašeno – doista smo svjedoci involviranja politike u sve sfere društvenog života, čak i u one koje bi, po svojoj prirodi, morale biti zaštićene od svega patvorenog, kao što su humanitarne akcije, ali i niz drugih koje se tiču zaštite digniteta čovjeka, ostvarivanja njegovih temeljnih prava u koje spada i pravo na slobodu, ravnopravnost itd. Čovjek bi morao postati i „slijep i gluh da bi povjerovao u tvrdnje kako je ovaj današnji svijet – svijet u kome su svi isto vrijedni, i gdje su prava podjednako vrijedna.“⁶

Evidentno je da se moć savremenih tehnologija vrlo efektivno stavlja u službu tehnologije moći. Pripadamo vremenu u kome se politika „postavlja na vrh piramide moći“ (Paić). U tom kontekstu i globalizacija pogoduje koncentraciji moći, odnosno narastanju moći kapitala, što posebno dolazi do izražaja kroz djelovanje transnacionalnih korporacija koje predstavljaju „svojevrsna carstva izgrađena na iskorištavanju nove tehnologije i znanosti, čija snaga uvelike nadilazi moć mnogih država. Ona nije samo ekonomska, nego je i politička.“ (Galbright)

Pored navedenog, analitičari, s razlogom, ukazuju na to da se sveadaptibilna politika, iz svojih klasično-ishodišnih mjesta (parlamenti, vlade...), vrlo uspješno izmješta i prelijeva u takozvane „sive zone korporativizma“, a što rezultira devalvacijom demokratije, odnosno sve očiglednijom krizom iste. Neki smatraju da je u tom smislu prag već prekoračen (Agamben), ili, kako

⁵ Eriksen, T. H.: *Paranoja globalizacije Islam i svijet poslije 11. septembra*, Sejtarija, Sarajevo, 2002, str. 16.

⁶ Isto, str. 174.

bi kazao U. Beck, izvršen je „proboj nasipa“. Lobistički centri postaju gotovo svemoćni. Oni su u stanju nametnuti željeno, proizvesti „pristanak“ svake vrste, pa čak i „neprijatelje pretvoriti u saveznike“ radi ostvarivanja vlastitih ciljeva, pogotovo kapitalno-interesnih.

Ono što zovemo društvenom organizacijom podvrgnuto je ostvarivanju interesa „moćnih i zlokobnih, ali skrivenih sila“ (U. Beck). Pri tome društveni subjekt nije više „čuvar i izvor vrijednosti“ (Durkheim), čak i onda kada je „legitimiran“ tzv. demokratskim procedurama. Radi se zapravo o „demokraciji kao prevari“ (K. Popper), a C. Taylor bi kazao „političkoj bespomćnosti“, društvenog subjekta koji je sveden „na prostu igračku struktura“⁷. Govoreći o „čovjeku jedne dimenzije“, H. Marcuse je to kvalificirao „sužanjstvom“ na koje se „ne može utjecati“, a slično razmišlja i N. Chomsky ukazujući na to da se „ne može napasti prava moć zato što se moćni mogu braniti“. O „bespomćnosti“ potčinjenih odnosno efektinom „proizvođenju pristanaka“ koji su nametnuti od moćnih, „posredovanošću natopljenom društvu“, situacijama „dugih hodnika, sa tajnim ulazima i izlazima, klupama za čekanje i slijeganje ramenima“, svekolikom nadgledanju „podanika države“ i sl. govore brojni autori, počevši od E. Saida, U. Becka, M. Edelmana, A. Giddensa, P. Sloterdijka itd, o čemu ovdje, zbog prostorne ograničenosti, nećemo detaljirati.

Pa ipak, koliko god se to, u aktualnoj situaciji i pometenosti ovovremenog čovjeka, činilo deprimirajućim i nepopravljivim, autor ove studije, iako svjestan da je kraj života na planeti, uključujući i nju samu, neminovan, o čemu su, uostalom, suglasni i svi relevantni znanstvenici, vjeruje da postoji mogućnosti izlaska iz postojeće sunovraćenosti koja sve snažnije zahvaća ljudski rod. Drugo je pitanje kada će čovjek pristati na samosuočenje i radikalni zaokret spram danas dominirajućeg sistema vrijednosti odnosno „filozofije življenja“ kao takve. Moguće je, dakako, bezglavo nastaviti sa grozno destruktivnim učincima i tako doprinijeti ubrzanijem vlastitom nestanku.

U vremenu (sve)politike je ono što se ranije nalazilo izvan njenog dosega sada postalo „područje njene nadležnosti“. Ona je postala sveadaptibilna, pritom poprimajući novi kvalitet koji se ogleda u nadržastanju klasičnog manifestiranja moći i prerastanja u hiperpolitiku koja, u interesnom smislu, kao u nekom magnetnom polju, istovremeno i „isisava“ i „isisava“ ono za šta jeste ili, pak, za šta nije motivirana.

Involvirajući se u sve resurse, politika vješto koristi supermoćne tehničko-tehnološke dosege ovovremenog čovjeka (mas-medije, informatičke teh-

⁷ Isto, str. 24.

nologije, arhive, tajne službe, znanost...), ne prezajući ni od „provaljivanja i u najintimnije sfere čovjekove“ (U. Beck). Suvišno je i govoriti o tome koliko se na taj način urušavaju temeljna ljudska prava i građanske slobode, ma koliko se to pokušavalo pravdati „preventivnim mjerama“ za postizanje opće bezbjednosti u svijetu i sl. Radi se, zapravo, o interesu „da učinci moći dopru do najudaljenijih elemenata“ (Faucault), odnosno postizanju „umnožavanja vidikovaca“ (Virillio) u naviranju svekolike globalizacije koja onda podrazumijeva i „globalizaciju pogleda“. Poseglo se za biometrijom u identifikacijskim činovima odnosno u kontroliranju tijela/osoba, kao što su skeniranje šarenice oka, DNA identifikacija, otisci prstiju i sl., a sve to u „funkciji ostvarivanja politike sigurnosti“.

Paradoksalna je činjenica da je savremeni čovjek, unatoč svega što poduzima, nesigurniji nego što su bili pripadnici ma koje prethodne generacije za koju znamo u svekolikom povijesnom razvoju čovječanstva. Uvučeni smo u svojevrstu, kako bi kazao Jean Baudrillard, „hiperrealnost“ odnosno „umnogostručavanje broja društvenih aktera i njihovih funkcija“ koje izmiču kontroli, ma koliko se trudili da sve držimo pod kontrolom. I dok su, prema ovom autoru, moderna društva organizirana po principu proizvodnje i potrošnje, postmoderna karakterizira „simulacija igre slike i znakova“, pri čemu „hiperrealnost“ u očima savremenog čovjeka poprima obilježje „realnosti“ i postaje „okvir“ iz koga on, kako se čini, ne može ili čak ne želi da izađe.

Još je E. Durkheim pokušao odgovoriti na pitanje šta je to što uspijeva „održati na okupu ljude u slijeđenju nečega“? Na primjeru suicida on, kao što je općepoznato, navodi tri tipa „solidarnosti“ i to: egoistički, altruistički i anomijski. Ovom prilikom se nećemo baviti eksplikacijom spomenute tipologije suicida, te statističkim argumentima do kojih je Durkheim došao baveći se empirijskim istraživanjima ovog sociopatološkog fenomena sredinom 19. stoljeća i to u nizu evropskih zemalja. Za spomenutog autora društvena kohezija je „ekvilibrirani ukupnih društvenih odnosa“. Međutim, problem se javlja u „premošćavanju jaza između onoga što je pojedinačno i opće“, kako bi kazao Habermas, odnosno u dostizanju otvorenosti javnosti za sve „zainteresirane“ koji žele odgovorno sudjelovati u „oblikovanju zajedničkog diskursa“. „Pravedno društvo“ prepušta svim osobama da odlučuju o tome šta hoće „započeti s vremenom svoga života“, ali, pritom svaki pojedinac mora „preuzeti odgovornost za vlastito djelovanje i ulaziti u obaveze spram drugih“. Međutim, postavlja se ključno važno pitanje: „šta je u jednakomjernom interese svakoga i u jednakoj mjeri dobro za sve?“⁸ Ko je taj koji treba da „odmjeri“ nešto „ta-

⁸ Habermas, Jürgen: *Budućnost ljudske prirode. Vjerovanje i znanje*, Naklada Breza, Za-

kvim kakvim jeste“, a što „nije takvim kakvim nije“, kako su to tražili drevni antički mislioci? Kome će to dozvoliti ovovremeni centri moći koji osionu posežu za monopolom na *istinu* o svemu, ponašajući se pritom po često rabljenoj maksimi: utoliko gore po činjenice, ukoliko nisu onakvim kako ih ja određujem!

Samo u posljednjih nekoliko godina, a naročito sa aferom „Wikileaks“⁹, u kojoj su „raskrinkane“ tajne politike i zakulisni igrokazi nekih zemalja odnosno planetarnih centara moći, na čelu sa SAD-om svijet je u više navrata ostao šokiran zbog bezočnog manipuliranja činjenicama od političkih i drugih oficijelnih dužnosnika, predsjednika država, finansijskih asocijacija, rukovodilaca ekspertskih komisija, zapovjednika vojnih alijansi i sl. Evidentno je da se bezobzirno poseže za poznatim makijavelističkim principom koji glasi – *ostvarenje cilja „opravdava“ svako sredstvo!* Ilustracije radi spomenut ćemo samo neke: prvo, izmišljeno je „posjedovanje oružja za masovno uništenje u Iraku“, kao alibi tadašnjem predsjedniku SAD-a G. W. Bushu i njegovim saveznicima za agresiju na Irak, a što se kasnije i otkrilo. Naime, ustanovljeno je ne samo da ta informacija nije bila tačna, nego i da se u vrijeme pripreme invazije na tu zemlju znalo da ona ne posjeduje takvo oružje. Posljedice agresije na tu suverenu državu su užasavajuće. Danas je Irak potpuno razorena zemlja, a tamošnje društvo gurnuto u dugogodišnje unutarnje sukobe, pri čemu su milioni ljudi stradali, bilo da su ubijeni, invalidizirani ili, pak, protjerani iz područja gdje su živjeli. Situacija je toliko deprimirajuća da u vrijeme ispisivanja ovog teksta ni najveći optimisti se ne bi usudili prognozirati kada bi se aktualna agonija tog društva i države mogla okončati. S druge strane, ni spomenuti američki predsjednik ni bilo ko drugi od njegovih saveznika u tom užasavajućem poduhvatu nisu našli za shodno ni da se ispričaju svjetskoj javnosti, a kamoli se izvinuti ili nadoknaditi štetu iračkim stradalnicima. Jasno je i posljednjem analitičkom autsajderu da je stvarni cilj invazije na Irak bio stavljanje pod kontrolu tamošnjih bogatih izvorišta nafte. Da ne bi bilo nesporazuma, ovdje se ne želi abolirati bilo šta što je, također, užasavajuće i satrapski prethodno činio prema svome narodu tadašnji predsjednik Iraka Sadam Husein. No, to je tema za sebe.

greb, str. 11.

⁹ Riječ je o Julianu Assange i objavljivanju preko „Wikileaksa“ hiljada i hiljada tajnih dokumenata, prije svega američke administracije, ali i drugih u kojima je na vidjelo izašla užasavajuća „prljavština“ tajnih politika, kojom se danas služe ključni centri moći na planeti u ostvarivanju svojih ciljeva. Pri tome se, čak i ključno važni saveznici, zakulisno „uhode“, podrivaju pozicije nekih važnih političara u tim zemljama, nelegalno posluje u trgovini naoružanjem, transferu nekih tehnologija itd.

Drugo, prikrivaju se uzroci i posljedice brojnih ekoloških i drugih katastrofa odnosno prešućivanje i minimiziranje istih od aktualnih vlasti, počevši od polucije u Meksičkom zaljevu do koje je došlo zbog havarije na tamošnjim naftnim postrojenjima, pa do ranijih nesreća u Bopalu, Černobilu i ko zna koliko drugih.

Treće, primjenjuju se dupli aršini u domenu ljudskih prava i sloboda, pri čemu su jedni za vlastitu upotrebu, a drugi za ostale. Kada na demokratski korektan način dođe na vlast neka politička garnitura koja ne odgovara, primjerice, Izraelu, SAD-u, Francuskoj ili nekoj drugoj moćnoj zemlji, kao što se to desilo u Palestini, ranije u Alžiru, Libanu, Afganistanu..., bilo gdje u svijetu, onda se, unatoč suprotnim oficijelnim ocjenama posmatrača, takvi izbori proglašavaju nedemokratskim, nelegitimnim i sl. uključujući i proglašavanje terorističkim organizacijama političkih stranaka koje su dobile neupitno povjerenje birača.

Slične primjere moguće je navoditi u nedogled. Generalno govoreći, da bi se doseglo „društveno povjerenje“, nužan je „reciprocitet“, a ne diktat, efektivne „mreže građanskog angažmana“¹⁰ koji će rezultirati uvjerenjem u „isplativost kratkoročnog altruizma“ kao važnog segmenta tzv. društvenog kapitala. Prema M. Weberu, ponašanje ljudi ne uvjetuju samo ekonomski status, već i vrijednosni sistemi koji su, opet, rezultat „društvene konstitucije sepstva“, a ne samo nekog transcendentnog, kognitivnog spoznavanja po sebi odnosno „mogućnosti spoznaje *a priori*“ (Kant). Osim toga, društvene zakonomjernosti su, za razliku od prirodnih, fleksibilnije, nisu klišeizirane. Na njih, nerijetko, odlučujuće utječu ovi ili oni faktori. Tako, primjerice, u djelu „Protestanska etika i duh kapitalizma“ M. Weber direktno povezuje protestansku religioznost odnosno etiku sa oblikovanjem duha kapitalizma („radna etika“; „štedljivost“; „inventivnost“; „odsustvo sentimentalnih implikacija“... – što dolazi do izražaja u kapitalističkim produkcionim odnosima). Nije bez razloga ni Rowe ukazao da je „antropocentrička arogancija i prezir prema prirodnom svijetu posebno došla do izražaja u kršćanskom svijetu“, ali i u nekim drugim religijskim percepcijama. Drugo je pitanje da li kapitalizam „treba imati ljudsko lice“, kako bi kazao Dž. D. Rokfeler, odnosno da li se kapitalistička proizvodnja može uopće odmaći od pukog „koristoljublja“?

Valja se, također, zapitati, da li je ovovremeni čovjek, posvajački opsjednut spram svega što ga okružuje, uopće spreman na drugačiju percepciju o općem dobru, odnosno svačijem pravu na njega, na promjenu ponašanja

¹⁰ Cohen, Jean: *Trust, voluntary association and workable democracy*, u: Marke E. Warren, str. 219.

prema prirodi i njenim resursima koje se manifestira kao da je riječ o odnosu prema nekom „skladištu sirovina“, bogomdanih za „mudru eksploataciju“? Ili, pak, da li je ovovremeni čovjek spreman uvažiti „ukore“ i „savjete“ umnih ljudi baš zbog eksploatatorskog tipa proizvodnje u kojoj sudjelujemo? Čini se da je Sloterdijk posve u pravu kad kaže „da se svijet svakodnevno uvjerava da ima mnogo razloga da nastavi drhtati“, budući „da političko i etičko djelovanje ne pripadaju bezuvjetno jedno drugom“, čak i onda kada se politika poziva na „uzvišene ideale“.

Kolika i kakva nam je „umnost“ uma?

U čemu se ogleda izazov za ovovremenu misaonost čovjekovu? Tehniziranje svijeta, koje je rezultat „opredmećenja snage i inventivnosti ljudskog uma“, opasno se primaklo rubikonu „koji nas polako vodi u blizinu novih opasnosti“¹¹, čemu bismo dodali sve većih i većih sa nesagledivim posljedicama. Na jednoj strani imamo otvoreno „neograničeno polje istraživanja koje se posvuda probija u nepoznato. Na drugoj je strani ljudsko društvo već tisućljećima smješteno u ovaj svijet koji mu je prislan i u kojemu je kod kuće, raznolika cjelina ustanova i običaja. Pred filozofiju je na taj način postavljena nova zadaća da posreduje između tih krajnosti istraživačkog odlaska u nepoznato i očuvanja prisnog i razumljivog životnog znanja.“¹² Hans-Georg Gadamer, čini se s pravom, ukazuje na to da, ako želimo „preživjeti svi“, kako oni na Zapadu, tako i oni na Istoku, jer nas se svih to i tiče“, budući smo se „približili graničnoj zoni života i preživljavanja“, moramo pristati na zaustavljanje ekocidnih i drugih neobarbarskih učinaka, odnosno „izbjeci njezino prekoračenje“, što će reći „upravljati i usmjeravati procesima koji su u tijeku samo na jedan“, tj. zajednički i koordiniran „način“¹³. Ovaj autor, nadalje, insistira na pripremi za „odbranu cjeline našega kulturnog bogatstva“, izvršenju „zadace čovječanstva koja nam se sprema“, a moguća je u modalitetu velikih prirodnih katastrofa, navirućih debalansa, pogotovo enormnom narastanju broja ultraperimiziranih ljudi, svakovrsnih destrukcija i samodestrukcija. Naprosto, radi se o „cjelini opstanka čovjeka u prirodi“, što podrazumijeva i odgovarajuće „kontroliranje razvoja njegovih umijeća i ovladavanja prirodnim silama“, tako da se ne razori i opustoši priroda, „nego da ona ostane očuvana na ovoj Zemlji zajedno s našom egzistencijom“¹⁴. Može se slobodno kazati da je prošlo vri-

¹¹ Gadamer, H. G.: *Naslijeđe Evrope*, citirano izdanje, str. 13.

¹² Isto, str. 14.

¹³ Isto, str. 9.

¹⁴ Isto, str. 22.

jeme kada se na prirodu moglo gledati kao na puki objekt odnosno „predmet iskorištavanja“, te da je nastupilo novo u kome je moramo „doživljavati kao partnera u svim njenim pojavnim oblicima“¹⁵.

Pred ovovremenim čovjekom je krucijalno pitanje, kako prizvati i uvažiti „ono drugo“ i to ne samo izvan nas, nego i „nas samih“, koje nas se tiče, ma koliko na prvi pogled ne izgledalo tako, koje je očito egocentrički potisnuto iz danas preovlađujućih percepcija? Čovjekom su, zapravo, zagospodarile strasti, utilitaristički nagoni, posesivnosti... Valja se iznova naučiti „poštovati drugo i drugoga“ (Gadamer), jer „svi smo mi drugi“, ukoliko ne želimo biti sami, a što bi, zapravo, predstavljalo ponižavajuće sužanjstvo za čovjeka. Stoga je važno da u odnosu spram svijeta koji nas okružuje, spram drugog i drugosti iz kojih je on fascinirajuće sazdan, spoznamo da imamo šansu preživjeti kao ljudski rod tek „ako nam uspije naučiti da ne smijemo jednostavno iskorištavati sredstva svoje moći i mogućnosti djelovanja, nego se zaustaviti pred drugim, pred prirodom kao i pred izraslim kulturama naroda i država, te da nam tako drugo i druge valja doživljavati kao druge nas samih, kako bismo imali udjela jedni u drugima.“¹⁶

Praveći razliku između Kantove teorije pravednosti i Kierkegaardove etike sebitka, J. Habermas nudi „uzdržanost“¹⁷, pogotovo u domenu genetike odnosno genetskog inženjstva, koje bi se moglo sunovratiti čak do opcije „uzgoja ljudi.“ Da bismo mogli odoljeti „egocentrički zaigranoj egzistenciji“, imperativno je „etičko vođenje života koje od pojedinca zahtijeva da se sabere i odriješi iz zavisnosti svladavajućom politikom“, odnosno da „preuzme odgovornost za vlastito djelovanje i ulaženje u obaveze spram drugih“¹⁸.

Govoreći o „moćnosti sebitka“, Kierkegaard pri tome podrazumijeva „etičku samorefleksiju i samoizbor koji je određen beskrajnim interesom za uspjeh vlastite zamisli života“, ali na način čovjekovog kontinuiranja samo „onih djelovanja u kojima će se bez srama moći prepoznati“¹⁹. Dakle, insistira se na čovjekovoj odgovornosti za vlastite učinke, uključujući, dakako, i percepciju odgovornosti za iste pred Bogom, kao jedinim ishodištem „apsolutne moći“, autoritetom koji „može ponovno uspostaviti narušeni poredak kao i

¹⁵ Isto, str. 22.

¹⁶ Isto, str. 26

¹⁷ Habermas, J.: *Budućnost ljudske prirode Vjeronanje i znanje*, Naklada Breza, Zagreb, 2006, str. 7.

¹⁸ Isto, str. 15.

¹⁹ Isto, str. 16.

integritet žrtve²⁰. Dakle, kroz „sebebitak“ kao „ljudsko jastvo“ čovjek treba da doseže „oblike ispravnog života“, odgovornog života, etičnog života, ali ne na način samo ontološki pojmljenog, što će reći nekog „sebstva koje egzistira samo u očima Boga“, već na način koji je čovjeku realno dostupan i kao takav s razlogom „zadan“. Ako, primjerice, govorimo o genetskom inženjstvu, bilo bi pogrešno licitirati o tome u smislu apriornog odobravanja ili neodobravanja jer, što god da se odluči, podrazumijeva odgovornost sebebitka. U vezi s tim, mogli bismo argumentirati unedogled: u domenu „medicinski potpomognute oplodnje“ (smije li se zanemariti „generacijska sprega“ ili ne; zloupotrijebiti „iznajmljeno majčinstvo“; anonimno donirati sperma i jajna stanica?; trajno čuvati umjetno oplodeni zametak...?), a da i ne spominjemo humano kloniranje i sl. S druge strane, opet, genetsko inženjstvo nam nudi u terapijskom smislu spasonosna preveniranja nekih urođenih bolesti, „uzgoj“ organskih tkiva iz matičnih stanica radi transplantiranja itd.²¹ U čemu je onda problem? Najkraće kazano, u „odgovornosti sebebitka“ da, paradigmatički rečeno, adekvatno markira rubikon (ne)dozvoljenog ma koliko da je, u bilo kom konkretnom slučaju, podloga skliska, a granica ne samo moguće pomična, nego, a što je, nerijetko, i prisutno, izazovna za onoga ko se time bavi.

Tako, zapravo, stižemo i do onog najtežeg pitanja kojim su se bavili mnogi analitičari, a koje glasi: da li je „dostojanstvo ljudskog života spojivo sa bilo kakvim stvaranjem sa zadržkom“, odnosno da li je uopće dopustivo „raspolaganje ljudskim životom u svrhu selekcije?“²² Nije li to, kako bi kazali neki teoretičari, „staza bez zadržke, odnosno put bez povratka?“ (J. Rau) U vezi s tim, s razlogom zabrinut, James D. Watson podsjeća „da medicinski otpadnici danas već rade na reproduktivnom kloniranju ljudskih organizama“, pri čemu se „nadaju perspektivama, iz koje bi ljudski rod uskoro mogao uzeti u ruke svoju biološku evoluciju.“²³

Koliko god nam „genetska revolucija pružila važne nove uvide u naše tijelo“, može se kazati da smo posredstvom iste „isto tako doznali i informacije koje možda nismo željeli znati.“²⁴ Pred ovovremenim čovjekom je,

²⁰ Isti izvor, str. 17.

²¹ Ovih dana mogli smo pročitati naslove u nekim novinama tipa: „Iz laboratorije stižu srca po narudžbi“, u kojima su citirana stajališta kompetentnih osoba, poput dr. Dorisa Taylora sa Univerziteta Minesote, vidjeti: *Dnevni avaz*, 06. 04. 2011, str. 26.

²² Isto, str. 32.

²³ Isto, str. 34.

²⁴ Vidjeti opširnije: Furedi, F.: *Politika straha, Politika straha*, Antibarbarus D.O.O., Zagreb, 2008.

dakle, odveć važno pitanje, a koje glasi: da li je on uopće svjestan kuda ga može odvesti, primjerice, opsesivno tehnoziranje njega samog, kao i životnih staništa odnosno razaranje prirodnog poretka kome i sam pripada, genetska samopreobrazba...? Pristaje li se to na „brisanje razlika između osobe i stvari“ (Habermas), umjesto da ljudskost, kao takva, bude neprikosnovena, tj. uvijek „korištena kao svrha, a nikada kao sredstvo“, na čemu je, recimo, insistirao Kant, kao i niz drugih poznatih mislilaca? Da li će se ovovremeni čovjek moći othrvati antropocentričkoj percepciji o sebi i svijetu koji ga okružuje, ostaje da se vidi. Imajući prednje u vidu, P. Sloterdijk ističe da nam je potrebna „drugačija drugačijost“, budući da je sve ionako u pokretu, ali koja neće biti ideološko-utopijska, kakvom se pokazala tzv. „socijalistička alternativa“, zbog čega je i doživjela kompromitirajuću imploziju i nestanak sa povijesne scene potkraj minulog stoljeća.

Nije, niti mora biti svaka „interakcija između ljudi i prirode ekocidna“, baš kao što i odnosi među različitim narodima, religijama i kulturama ne moraju biti opterećeni animozitetima i konfliktima, na što, kao „usud“, prizivaju pojedini teoretičari i političari vremena u kome živimo²⁵. Posve je obrnuto. Neuporediva je prednost življenja u i sa drugostima, naspram unisonosti bilo koje vrste.

Izazovi biopolitike

Svjedoci smo svekolikog naviranja biopolitike. To ne znači da se čovjek tokom svog dugovremenog povijesnog trajanja nije bavio „genetskim redizajnom“. Naime, on je odavno spoznao, (teisti će kazati da je Bog o tome poučio čak prvog čovjeka Adama i njegovu saputnicu Havu – Adama i Evu), što i kako treba činiti na ovome svijetu u smislu očuvanja i kvalitativnog unapređenja živih vrsta i životnih staništa. A onda su potonje generacije ljudi umislile kako „mogu i trebaju“ u tom kontekstu radikalnije iskoračiti i prekoračiti sve do ovih vremena neupitan rubikon „svetosti života“, odnosno prepustiti je autoritetu politike kao (sve)politike, pogotovo one kapitalno-interesne, ne obazirući se pritom kuda će to neminovno odvesti čovjeka.

²⁵ Dovoljno je prisjetiti se S. P. Huntingtonove percepcije u „neminovnom sukobu civilizacija“, nedavne izjave njemačke kancelarke A. Merckel o „propalosti projekta njemačkog društva kao multietničke zajednice“ ili stava D. Camerona, britanskog premijera, o tome „da je projekat državnog multikulturalizma u Britaniji propao“, a da i ne spominjemo ultradesno orijentirane lidere nekih političkih stranaka u Holandiji, Francuskoj, Švedskoj, Austriji itd.

Na tragu Faucaulta, G. Agamben ističe da se „biopolitika preokreće u *thanatopolitiku*“, jer se sve manje može govoriti o „fiksnoj granici između jasno razlučenih područja društvenog života u kojima suveren ulazi u sve tješnji odnos ne samo sa pravnikom, nego i s liječnikom, stručnjakom, svećenikom...“²⁶ Naime, sve češće se poseže za „politizacijom života“ koja podrazumijeva i mogućnost pomjeranja granice odnosno „praga“ između onoga što, po sebi, predstavlja „svetost života“ (*homo sacer*, Agamben) i onih situacija kada isti, tj. život, „prestaje biti relevantan“. Ovdje se postavlja nezaobilazno pitanje ko je taj *suveren* koji će određivati i pomjerati granice između „vrijednosti ili nevrijednosti života kao takvog“, uključujući i eutaniziranje ljudi, genetsku rekombinaciju hromozoma, kloniranja i sl? Smije li to pripasti bilo kom „ovozemaljskom autoritetu“, ma koliko on mogao biti politički ili na neki drugi način moćan, poput Hitlera ili Staljina? Ukoliko bi se to prepustilo bilo čijem voluntarizmu, onda bi se „legitimirala“ grozna praksa koju je svijet već imao priliku iskušati *in vivo* tokom Drugog svjetskog rata, a, nažalost, i kasnije. Više nego šokantno zvučale su izjave Hitlerovih „genetskih inženjera“ odnosno liječnika na smrt osuđenih na čuvenom Nirnberškom sudu, a zbog masovnih umorstava jevrejskih, kao i zarobljenika drugih negermanskih naroda, u eksperimentima koje su provodili: „Ne osjećamo se krivim, jer će se problem eutanazije nanovo pojaviti.“²⁷ Braneci se na spomenutom sudskom procesu, G. Rose, koji je bio optužen za izazivanje smrti čak 97 osoba, tokom provođenja eksperimenta u vezi sa ispitivanjem cjepiva protiv pjegavca iznosio je „argumente“ da su to činili i drugi, poput R. Stronga u Manili.

Suočeni smo sa paradoksalnom situacijom u kojoj, unatoč čuvenoj Hipokratovoj zakletvi, u kojoj stoji da „liječnik neće nikada i nikome, makar ga zato i zamolio, dati smrtonosni otrov, niti će mu za njega dati savjet“, u ovom slučaju, ali i u brojnim kasnijim, kroz očiglednu „integraciju medicine i politike“, a i to spada u domen biopolitike, liječnik se stavlja u ulogu „suverena života“, čime se, zapravo, suspendira čovjekovo neotuđivo pravo na „svetost života“ kao takvog. Dakako, ne dovode se samo liječnici u spomenute i slične uloge. Konačno, svejedno je čime se formalno bavi osoba koja će za tim posegnuti. Podsjetimo na neke koji su se u apostrofiranom smislu dokazivali i u ulozi političara odnosno državnih dužnosnika, biznismena...

Samo nekoliko sedmica nakon što je 1933. godine Hitler preuzeo vlast u Njemačkoj, usvojen je zakon o „prevenciji nasljedno bolesnog potomstva“, u kome se precizno odredilo da „onaj koji boluje od neke nasljedne bolesti

²⁶ Agamben, G.: *Homo sacer Savremena moć i goli život*, navedeno izdanje, str. 106.

²⁷ Isto, str. 124.

može biti steriliziran hirurškom operacijom...²⁸ No, ni to nije bilo dovoljno te je potkraj iste godine usvojen zakon o „zaštiti nasljednog zdravlja njemačkog naroda“, pri čemu je precizirano da se „ne može sklopiti brak“ ako bilo koji od budućih supružnika „boluje od zarazne bolesti koja pobuđuje strah za zdravlje bračnog partnera ili potomka“, odnosno ako neko od njih ne posjeduje radnu sposobnost²⁹. Time se željela sačuvati superiornost i „čistota arijevske rase“ odnosno „zaštiti njemačka krv i čast“! Paralelno s tim, usvojeni su i diskriminirajući zakoni spram Židova, ali i drugih negermanskih naroda. Posljedice upravo ovakve „biopolitike“ bile su holokaust i druge užasavajuće situacije eksterminiranja pripadnika nekih drugih, tj. negermanskih naroda tokom Drugog svjetskog rata koju je provodio Hitler sa svojim saveznicima, naročito na tlu Evrope. Nažalost, ovakve i slične percepcije „biopolitike“ su još žive, o čemu zorno svjedoče primjeri predumišljajnog steriliziranja žena u nekim zemljama sa visokim demografskim prirastom, uključujući i određene zloupotrebe u genetskom modificiranju biljnih vrsta, a što su finansijski podržavale i neke poznate fondacije, o čemu su argumentirali i vrlo ugledni autori u nizu do sada objavljenih knjiga i drugih publiciranih tekstova širom svijeta. O tome argumentira i autor ovog teksta u publikaciji koja će se uskoro naći pred čitaocima.

Kao što je i ranije naglašeno, ovdje se postavlja pitanje ko je taj *suveren* koji će određivati i pomjerati granice između „vrijednosti ili nevrijednosti života kao takvog“, uključujući i eutaniziranje ljudi? Apostrofirano je, također, da eksperimentiranje u kontekstu „biopolitike“, gdje se čak propitivala „granica ljudske izdržljivosti“, nije karakterizirala samo vladavinu A. Hitlera i njegovih ideoloških epigona tokom Drugog svjetskog rata od kojih su brojni, poput C. Clanberga, O. Schrodera i dr., bili doktori. Za sličnim eksperimentiranjima su posezali i drugi, uključujući i mirnodobska vremena. Iz znanstvene literature možemo vidjeti da su se time bavili i J. Goldberger (u eksperimentiranju nad američkim osuđennicima na smrt kojima je čak „obećana sloboda ako prežive“!), R. Strong, koji je to činio u Manili, također nad osuđennicima na smrt koji su namjerno inficirani „bacilom beri – beri“³⁰.

A što tek kazati o eksperimentiranju u vojne svrhe da bi se ispitale posljedice nuklearnog zračenja ili, pak, nad oboljelim od karcinoma, duševnim bolesnicima i sl. za čime se, nerijetko, poseže širom planete i to bez ikakvog znanja i pribavljanja saglasnosti onih koji su predmet eksperimentiranja?

²⁸ Isto, str. 129.

²⁹ Isto, str. 129.

³⁰ Isto, str. 139.

Kada je potkraj 1980. godine pri dodjeli planetarno prestižne Nobelove nagrade Paul S. Berg, jedan od pionira tehnologije rekombiniranja molekula DNK, postavio pitanje: „Da li neka istraživanja na rubu našeg znanja i našeg neznanja treba da prestanu zbog straha šta bismo mogli otkriti ili stvoriti“ kroz eksploziju molekularno-genetičkih spoznaja, to je predstavljalo svojevrsno rađanje nade da čovjek ipak ima snage da se zaustavi nad mogućim ambisom kamo ga može odvesti vlastiti um. Naime, pred čovjekom se, zapravo, otvorila mogućnost stvarnog „manipuliranja genima“ i to sa nesagledivim posljedicama. Upustili smo se u krajnje rizično genetsko inženjerstvo, a da pritom uopće nemamo odgovora na niz krucijalno važnih, metaforički kazano, „prethodnih pitanja“, uključujući i već naznačeno: da li to, doista, čovjek ikako smije činiti? Zahvaljujući bioznanosti i biotehnologijama čovjek je iskoračio iz „uzgajanja danoga“ (Habermas) u novi tip zahvata odnosno u „ciljano smjerani intervencionizam“, što znači da mu nije bilo dovoljno „biti živo tijelo“, već je posegao i „za živim tijelom“ (H. Plessner), čime je prekoračena granica „između prirode koju jesmo“ i onoga što samo sebi „dajemo“. Tako je izvršen atak ne samo na vanjsku, nego i na unutarnju prirodu i slobodu. Otuda se mnogi teoretičari, poput J. Habermasa, pitaju ima li čovjek uopće pravo na intervencionizam spram „rodnog identiteta“ kao takvog³¹, a neki to kvalificiraju i „genetskim onečišćenjem“ (D. Haravay)?

Svjestan kuda ga to može odvesti, spomenuti nobelovac P. S. Berg je čak „obustavio svoje genetsko-inženjerske eksperimente“, pri čemu je pozvao i druge kolege koji se time bave da to isto učine. Smatrao je, naime, da treba staviti „moratorij na pokuse rekombiniranja DNK dok se ne sagledaju sve moguće prijetnje i nesreće koje bi mogle da se dogode ako istraživači nastave svoj posao proizvoljno i nekontrolirano.“³²

Budući da su mnogi znanstveni autoriteti iz ove oblasti podržali Bergovu inicijativu, to je rezultiralo i formiranjem Komiteta naučnika koji se bave genetsko-inženjerskim istraživanjima, a organizirana je i čuvena znanstvena konferencija početkom 1975. godine u Asilomaru (Kalifornija), na kojoj je sudjelovalo oko 140 najpoznatijih istraživača iz oblasti molekularne genetike, pristiglih iz čak 16 zemalja svijeta, pri čemu su, između ostalog, „dogovoreni i usvojeni propisi o radu u laboratorijama gdje se eksperimentira sa genetskim

³¹ Opširnije: Habermas, J.: *Budućnost ljudske prirode, Vjerovanje i znanje*, Naklada Breza, Zagreb, 2006.

³² Vidjeti: Berberović, Lj.: *Prekrajanje gena – izazov i prijetnja*, u: *Fondeko svijet* 18/2005, str. 16–18.

materijalom.³³ Ovaj čin, tj. da su se vodeći znanstvenici iz oblasti genetskog inženjstva okupili da krajnje pretenzivno odnosno odgovorno „kolektivno razmisle o posljedicama svojih istraživačkih uspjeha“, prije nego što se to u posljedičnom smislu, eventualno, izmakne kontroli i sunovrati u neku nepopravljivu štetu, neželjene efekte i prijetnje – svakako zavređuje posebnu pažnju. Iako su mnogi nastavili da se i dalje rizično bave istraživanjima ove vrste, uključujući čak i kloniranja, to nam, ipak, daje nadu da etika neće biti, kako se to sada čini, potpuno eksterminirana iz znanstveno-istraživačke djelatnosti.

U ovom slučaju veoma respektabilna skupina znanstvenika se željela zaštititi i ne ponoviti grešku atomskih fizičara u vezi sa izradom atomske bombe i bacanje iste na gradove Hirošimu i Nagasaki, dakako sa zastrašujućim posljedicama. Da ne bi bilo nesporeda, valja pojasniti. Apostrofirana „obazrivost“ znanstvenika nipošto ne znači „ne“ nauci, kao što je to precizirao i Berg, već je riječ o imperativu simbioze znanosti i etike, preveniranju zloupotrebe znanstvenih otkrića, a za čim se, nažalost, sve češće i „ležernije“, možda bi to bilo primjerenije nazvati – bezobzirnijim, danas poseže, čak i onda kad je to sudbinski važno po čovjeka. U prilog ovom stavu navest ćemo nekoliko činjenica.

Kada je negdje 70-ih godina prošlog stoljeća tadašnji američki ministar vanjskih poslova i predsjednik Vijeća za nacionalnu sigurnost te zemlje Henry Kissinger izrekao danas već čuvenu misao koja glasi: „Kontroliraj naftu i kontroliraj čes zemlju, kontroliraj hranu i kontroliraj čes ljude“, malo ko je mogao i naslućivati šta je bila stvarna pozadina iste ili, kako bi se to žargonski moglo kazati – šta se, zapravo, iza brda valja³⁴. Trebalo je proći nekoliko desetljeća pa da postane jasno „na što je strijela odapeta“. Ovdje ćemo se fokusirati samo na onaj dio navedene izjave koji se odnosi na „kontrolu hrane“ kao sredstva za „kontrolu nad ljudima“. O kontroliranju nafte i izvora tog energenta širom svijeta, kao sredstvu „kontroliranja zemalja“ u kojima se isti nalaze, odavno je postalo svakome sve jasno, a od invazije SAD-a i njenih zapadnih saveznika na Irak, pogotovo. No, sa hranom je ipak nešto drugo i drugačije, čak i od onoga što nam se na prvi mah samo po sebi navijesti. Naime, ne radi se tu samo o nekoj ucjeni gladnih od strane sitih, već je riječ, prije svega, o nezajažljivom kapitalnom interesu džinovski moćnih kompanija za proizvodnju hrane, uključujući i one koja je genetski modificiranog (GM) porijekla, uglav-

³³ Isto, str. 16.

³⁴ Vidjeti opširnije u knjizi: F.W. Engdahl, Sjeme uništenja Geopolitika genetski modificirane hrane i globalno carstvo, Detecta, Zagreb, 2005.

nom stacioniranih u SAD-u, u šta su, po svemu sudeći, uključeni i još neki *opaki interesi* određenih privilegiranih krugova u svijetu, na što je i prethodno ukazano. Čak i kad se tu ne bi radilo o nečemu što je, u eugeničkom smislu „zavjereničko“ spram određenih skupina u društvu, naroda, rasa itd., ono je, u izvedbenom kontekstu, diskriminirajuće, na što je ukazao i M. Foucault analizirajući „urođene i stečene elemente ljudskog kapitala“³⁵, odnosno motivaciju za unapređenje istih. Ovaj autor insistira da se svi oni koji prihvataju ovovrsni vlastiti „redizajn“, upoznaju sa „rizikom kojim će biti izloženi čitavog svog života“³⁶. A kuda to neminovno odvodi, M. Foucault je pokušao objasniti na sljedeći način:

„To će značiti da, ako ja, sa svojim genetskim predispozicijama, želim da imam potomka sa jednako dobrim, ili, koliko god je to moguće, boljim genetskim predispozicijama, treba da oženim nekog, čije su genetske predispozicije također dobre. I jasno vidite kako mehanizam stvaranja pojedinaca, stvaranja djece, može da ima čitavu ekonomsku i socijalnu problematiku zasnovanu na problemu vrlo rijetkih dobrih genetskih predispozicija. A ako želite dijete čiji će ljudski kapital, pod kojim se podrazumijevaju urođeni i stečeni elementi, biti visok, s vaše strane biće potrebna čitava investicija.“³⁷

Očito da je „biogenetsko istraživanje sklopilo savez s finansijskim interesima i s pritiskom za uspjeh nacionalnih vlada“, pri čemu je „biotehnički razvoj poprimio dinamiku koja prijeti nadmašivanjem dugoročnih normativnih procesa pojašnjenja u javnosti“, kako to podvlači J. Habermas³⁸. Stoga se, zajedno sa D. Haraway, valja zapitati: kuda nas mogu odvesti, iz „tih tehnostvenih utroba rođeni kiborzi“, znanje koje se „dočepalo svijeta pa ga sada prepravlja“, odnosno svekolika „hibridizacija biljnog i životinjskog svijeta“, uključujući i čovjeka?³⁹ Valja imati u vidu da se biljkama, naprimjer, ne daju samo geni drugih biljaka, nego čak i insekata, riba i sisara. Recimo, „soji, kukuruzu i pamuku najčešće se dodaju geni raznih bakterija“, kako bi postali otporni na neke štetočine i pesticide. Pored toga što je hrana, koja je GM porijekla, rizična po zdravlje, ekolozi se posebno plaše da će sjeme ta-

³⁵ Opširnije: Foucault, M.: *Rođenje biopolitike*, predavanja na koledž de Fransu 1978–1979, Svetovi, Novi Sad, 2005, str. 311–319.

³⁶ Isti izvor, str. 312.

³⁷ Isto, str. 313.

³⁸ J. Habermas, *Budućnost ljudske prirode Vjeronanje i znanje*, Naklada BREZA, Zagreb, 2006., str. 29.

³⁹ Vidjeti opširnije: G. Myerson, *Donna Haraway i genetski modificirana hrana*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.

kvog porijekla, „kada dospije u prirodu poremetiti ekosistem“. Izgleda da su, u ovom smislu, uzaludne brojne „ekološke lekcije“, ali i druge, koje su nam već podastrte, pogotovo u agrobiznisu.

Umjesto zaključka

Ovo je vrijeme (sve)politike koja, poput hobotnice, usisava sve što joj se ukaže u interesnom horizontu, od ljudskih pa do materijalnih, finansijskih i drugih resursa. Zahvaljujući njenoj sveadaptibilnosti uspjela je ovladati mnogim područjima koja su ranije bila daleko od njene nadležnosti, uključujući i ostvarivanje kontrole nad moćnim komunikacijskim sistemima, mas-medijima, informatičkim tehnologijama, znanstvenim potencijalima, bezbjednosnim sistemima... Doista, ne postoji više ništa što je vrijedno spomena, a da za istim nije posegnula politika, uključujući i najintimnije sfere naših životnih sadržajnosti – i ne samo to. U ostvarivanju postavljenih ciljeva, koriste se sva raspoloživa sredstva, poseže za svakovrsnim manipuliranjima.

Tako se u horizontu (sve)politike, našla i ekologija. Umjesto da se čovjek odnosi prema prirodi i poretku unutar nje kao njihov zaštitnik, kakvim ga pozicioniraju sva svjetonazorska ishodišta, posvajački opsjednut, on se ponaša prema svijetu koji ga okružuje kao bezočni okupator i devastator. Paradoksalno je da to činimo svjesno, a ne iz neznanja ili neke zablude. Najkraće kazano, u sveopćoj pometenosti savremeni čovjek umišlja da može bezgranično devastirati prirodu i unutar nje ustanovljeni poredak života, a da mu ona neće uzvratiti. Izgleda da ga o tome uzaludno opominju sve češće i očiglednije posljedice.

Da bi se ponovo uspostavio „čovjekov mir sa Zemljom“, nužno je reafirmirati percepciju o svetosti života kao takvog i to ne samo ljudskog, kako se to danas preovlađujuće preferira od strane antropocentrički opsjednutog čovjeka. S. H. Nasr bi kazao: „Da bi se moglo biti u miru sa Zemljom, mora se biti u miru sa Nebesima“. Samo naivni umišljaju da je uopće moguća čovjekova pobjeda nad prirodom, jer svaki pokušaj gospodarenja nad prirodom koji neće respektirati njen poredak, dignitet života od koga je isti sazdan, neminovno rezultira neželjenim posljedicama koje nikako nije moguće izbjeći. Ako, dakle, čovjek želi izaći iz postojeće ekološke krize, on se mora vratiti sebi, odnosno „sukobiti sa samim sobom“, tj. nezajažljivim posesivnostima i utilitarizmima, diktiranim neutoljivim kapitalno-interesom. Zasigurno, nikakvi palijativni zahvati i manje-više simbolički redukcionizmi koje nudi savremeni ekologizam, na koje je, u najboljem slučaju, spreman ovovremeni čovjek i to u smislu pri-

stajanja na „dozvoljene kvote“ polucija i toksinacija okoliša, zasigurno neće niti mogu riješiti planetarnu ekološku krizu.

Svjedoci smo i naviranja biopolitike odnosno sve bezočnije zloupotrebe politike u eugeničke svrhe, od nerijetko upitnog genetskog modificiranja i kloniranja biljnih i životinjskih vrsta, pa do još upitnijeg i nedopustivijeg genetskog inženjerstva na čovjeku. To nikako ne znači da se ne trebamo baviti znanstvenim istraživanjima, uključujući i oblast genetike, već je riječ o respektiranju etičkih principa tokom istih kako se ne bismo sunovratili u zloupotrebu vlastitih umnih sposobnosti. Ilustracije radi, potrebna nam je atomska fizika, ali ne i atomske bombe, genetsko inženjerstvo, ali koje neće rezultirati ponižavajućim kloniranjem ljudi, visokosofisticirane tehnologije, ali sa kojima nećemo pretvoriti ljude u „bezdušne robote“... Kao društvenom biću čovjeku je potrebna politika radi osmišljavanja i reguliranja života u zajednici odnosno životnih staništa. Međutim, nije mu potrebna (sve)politika kakvu danas imamo, koja se manifestira ne samo kao neprikosnovena volja određenih centara moći, pogotovo kapitalno-interesnih, već i kao gospodareći praksis u kome nema šta da traži etika, altruizam, solidarnost, čestitost, jednom riječju humanum.

Literatura

1. Agamben, G.: *Homo sacer Savremena moć i goli život*, Institut za otvoreno društvo Hrvatske – Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2006.
2. Beck, U.: *Šta je globalizacija? Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju*, Vizura, Zagreb, 2006.
3. Cohen, J.: *Trust, voluntary association and workable democracy*, u: Marke E. Warren.
4. Engdahl, F. W.: *Sjeme uništenja Geopolitika genetski modificirane hrane i globalno carstvo*, Detecta, 2005.
5. Eriksen, Th. H.: *Paranoja globalizacije Islam i svijet poslije 11 septembra*, Sejtarija, Sarajevo, 2002.
6. Foucault, M.: *Rođenje biopolitike*, predavanja na koledžu de Fransu 1978–1979, Svetovi, Novi Sad, 2005.
7. Furedi, F.: *Politika straha, Politika straha*, Antibarbarus D.O.O., Zagreb, 2008.
8. Gadamer, H. G.: *Naslijeđe Evrope*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997, str. 109.
9. Habermas, J.: *Budućnost ljudske prirode Vjervanje i znanje*, Naklada Breza, Zagreb, 2006.
10. Myerson, G.: *Donna Haraway i genetski modificirana hrana*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.